

SZERBIAI MIGRÁCIÓS KÖRKÉP MAGYARORSZÁGRÓL A 2011-ES NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK ALAPJÁN

Kincses Áron – L. Rédei Mária

ABSZTRAKT: ¹ A jugoszláv migráció érdekes és folyamatosan tanulmányozott téma. A történelmi migráció okán a térség fontos kibocsátó szerepe az egész kontinensre kiterjedt. Amikor a köztársaság több önálló államra bomlott, és azt követően a háború utáni legtömegesebb menekült hullám indult el, minden figyelem az ún. keleti kapura irányult. A balkáni háborút követően globális áramlatok használták fel a meglazult, gyakorlatlan ellenőrzést, ami az egész kontinens biztonságpolitikai érdeklődését felkeltette. A fenti folyamatok önmagukban is olyan terepet kínáltak, aminek a tanulmányozása, tudósítása kiemelt érdeklődésre tarthatott számot. És ebbe a helyzetben bontakozott ki az oly sokáig „szőnyeg alá söpört” diaszpóra kérdése, ami a migrációs szándékok egyik legfőbb magyarázó tényezője volt. Cikkünk célja, hogy 2011-es népszámlás adatait felhasználva szaksítsunk a hagyományos migrációértelmezésekkel, és röviden bemutassuk, hogy milyen szerbiai vándorlási csoportok figyelhetők meg Magyarországon. Bemutatjuk a migrációban érintett, Magyarországon élő szerbiai nemzetközi vándorok területi elhelyezkedését, a magyar lakónépességtől való demográfiai, munkaerő-piaci, iskolai végzettségbeli eltéréseiket, valamint utalunk az eltérő területhasználat lehetséges okaira.

KULCSSZAVAK: nemzetközi vándorlás, népszámlálás, Szerbia

BEVEZETÉS

A 20. század elején még csak szórványosan utaztak-, illetve utaltak pénzt „haza” a migránsok (RÉDEI, 2007a). Az idő múlásával ezek havi, esetleg heti, napi gyakorlattá váltak. A személyes kapcsolattartás térbeli elmozdulás nélküli lehetősége is a havi gyakoriságtól az azonnaliság felé haladt (hazaüzenés, levél, távíró, telefon, e-mail...). Összekapcsolhatóvá váltak a fogadó és küldő állambeli gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai aktivitások (WILLIAMS–BALAZ, 2008). Ezzel a migráció karakterisztikája, jellemzően hálózatosodása, is megváltozott.

A régebbi értelmezés szerint a vándorló a nemzetközi migráció során a kibocsátó államtól elszakad, és a fogadó országhoz kapcsolódik. A transznacionális vándorlás felfogásában (ILLÉS–KINCSES, 2009) azonban a migráns kapcsolata(i) nem szakad(nak) meg a küldő társadalommal a fogadó társadalomba történő beilleszkedése során; a befogadó államhoz viszont szintén kapcsolódik munkája, lakhatása és egyéb

¹ Köszönetnyilvánítás: A tanulmány írását a Bolyai Kutatási Ösztöndíj-program támogatta.

tevékenységei révén (WALDINGER, 2008). Tapasztalataink azt mutatják, hogy a migrációval elérhető eredményes beilleszkedésben a helyi körülmények felismerése fontos.

A népszámlálás egy teljes körű állapotfelvétel, mely egy adott terület (ország) népességének egészére kiterjed és egy előre meghatározott időpontra vonatkozik. Ezeket az adatokat használjuk fel arra, hogy rámutassunk, a nemzetközi vándorlás jóval tágabb kereteket ölel fel, mint pusztán a külföldi állampolgárok bemutatását. Elemzésünk során a Szerbiából Magyarországra érkezőket vizsgáljuk részletesebben, három migráns csoportot különítve el: a *kettős (magyar és szerb) állampolgárokat*, (csak) *szerb állampolgárokat*, a *Szerbiában születetteket*.

AZ ELEMZÉS HÁTTERE, KERETEI: MAGYARORSZÁG ÉS A SZERB KIBOCSÁTÓ RÉGIÓK SZEREPE

A délszláv háborús válság közepette Magyarországra menekülthullám érkezik: 1988 és 1999 között 155 105 menekülő érkezett; a menekülők 54,7%-a volt jugoszláv állampolgár. A menekültáradat csúcspontja 1991-ben volt 48 485 fővel (TÓTH PÁL, 2001), ami később a frontvonal eltolódásával csökkent. 1998–1999-től ismét *politikai indíttatású migráció* vette kezdetét (a koszovói problémák miatt).

A Vajdaság történelmi fejlődését a lakosság jelentős migrációja jellemzi (MARINOVIĆ–BUGARIN, 2006). A '90-es évektől fokozódó be- és kivándorlás zajlik; a régió etno-demográfiai képezet alakításában nagy szerepet játszanak a volt JSZSZK területéről betelepülő szerbek és az emigráló magyarok etnikailag egyre homogénebb területi egységeket kialakítva (GOLUBOVIĆ–MARKOVIĆ, 2006). A Vajdaságban élő magyar közösség migrációs vesztesége 1948–1991 között becslések szerint 69 193 fő volt (GÁBRITY MOLNÁR, 2006; 2008). Távozik az értelmiség zöme (NAĐ, 2006), továbbá a kft.-alapítás, határ menti vállalkozásalapítás,² tőkekimenekítés hullámai jellemzik az időszakot, amikor kényszerhelyzetben, túlélési megoldásokat keresnek a „jugoszlávok” (SZÓNOKYNE ANCSIN, 2001). A kivándorlás már nem csak politikai indokokkal magyarázható: *gazdasági okok* is megjelennek. Magyarország felsőoktatása is egyre vonzóbb: növekvő számban tanulnak Magyarországon a vajdasági magyarok (FERCSIK, 2008; TAKÁCS et al., 2013). Területileg a vándorok jellemzően Budapesten és a határ menti sávban telepednek le (KINCSES–TAKÁCS, 2010).

A 2001 és 2011 közötti két népszámlálás közötti időszakban a magyar migrációs fo-

² Az 1988 és 1999 közötti időszakban Magyarországon 3 982 jugoszláv befektetés valósult meg, az összes külföldi cégalapítás 16%-a. 70%-uk a Dél-Alföld régióban, míg mindössze 20%-uk Budapesten, mely 1993-ban éri el a csúcspontot, mintegy ezer vállalkozással.

lyamatok több lépcsőben, döntően a *globális feltételeknek* megfelelően formálódtak. Az első szakaszban Magyarország számára az uniós tagsággal (2004) vált lehetővé Írországra és Nagy-Britanniába a magyar munkaerő korlátozás nélküli beáramlása. Bár ezek az országok vonzóak voltak a magyar munkaerő számára, a földrajzi távolság, az elérhetőség korlátozóan hatott. A bővítés utáni munkaerő-mozgás nem vezetett súlyos munkaerő-piaci torzuláshoz, a fogadó országok ellátórendszereire és közpénzügyeire gyakorolt hatása pedig minimális volt. Ebben az időszakban Szerbia számára egy *zárva várnak helyzet* volt, ami fokozottan irányította a figyelmet a már kedvezményezett szomszédos lehetőségekre. Ezek a lehetőségek kisebb arányban jelentettek munkaerő-áramlást, vagy cirkulációs mozgást, sokkal inkább a tőkeáramlás, a vállalkozások indítása, az önfoglalkoztatás és karrierépítés volt a jellemző.³ – (GÁBRITY MOLNÁR, 2012). A szerbek azokba az országokba kezdeményeztek jogilag még korlátozott helyzetben migrációt, ahol volt korábbi mobilitási kapcsolatuk. A magyar állampolgárság megszerzése lehetőséget biztosított arra, hogy a szabad áramlási térbe lépve, hamarosan még tovább tudjanak lépni. Az összes honosított személy 10%-a korábban szerb állampolgár volt (KSH, 2014).

A második szakaszban 2008 után, már nemcsak az országos szabályozású jogi lehetőségek tették lehetővé a fokozott áramlást, hanem a helyi és a globális gazdasági környezet is szerepet játszott. Mi több, a kettő egy időben történt, tehát együttes következményt gyakoroltak a növekvő mobilitásra. Mi volt ez az együttes hatás? A schengeni szabad áramlási tér létrejötte, az uniós bővítési folyamat terjedése és a balkáni országokban jelentősebb stabilitás megteremtése. A 2011-es évet követően ezek fokozott mértékben kombinálódtak azokkal a migrációs útvonalakkal, amelyek keresztezték a két országot.

MAGYARORSZÁG ÉS SZERBIA A NEMZETKÖZI KÖRÜLMÉNYEK KERESZTTÜZÉBEN

Egyik nemzetközi körülmény, miszerint 2008. január 1-jétől Magyarország a *schengeni szabad áramlási térnek* a tagja lett, a mozgásra vonatkozólag *új szabályokat* jelentett, és módosította a statisztikai számbavételt is. Hasonlóan más országok gyakorlatához, az adatok gyűjtése a befelé igyekvőkre és a harmadik országbeliekre terjedt ki nagyobb megbízhatósággal. Eközben a kiáramlás egyre fontosabb tényező lett és a közép-kelet-európai régió országaiban az egyidejű kettős szerep – befogadó és küldő – jelent meg. Mivel Szerbia még a társulási szerződést sem írta alá ebben az időben, így alig volt érintett a külföldi tőkebefektetésekben. 2009 decemberétől

³ A négy szabadságjog teljesülése, a tőke, a munkaerő, az áruk és a szolgáltatások szabad áramlása időben eltérően valósul meg. Ebben az esetben is az bizonyosodik be, hogy a tőke áramlása megelőzi a többit. – (RÉDEI, 1999).

enyhültek a vízummentes utazás lehetőségei. 2011-ben az EU-tárgyalások megindítása növelte meg a külföldi befektetők érdeklődését, akik sok esetben hólabda-elven haladtak egyik országból a másikba. 2012-ben garantálta az Unió Szerbia jövőbeli tagságát. Szerbiában is az volt a jellemző, hogy a 2011-ben jelentkező *nagyarányú külföldi befektetések igényelték a hazai munkaerőt*, a foglalkoztatás során a munkavállalókat megismertették a nemzetközi üzleti környezettel is, *ezzel mérsékeltek a lehetséges kiáramlást*. A krízis hatása döntően a munkaerő mozgásában érvényesült, amely egyfelől jelentősebbé tette a képzetlen munkaerő kétirányú áramlását – összefüggésben a szolgáltatások visszaesésével és a feldolgozóipari átrendeződéssel –, másfelől a tartós pangás és az otthoni kereslet visszaesése, a reménytelen jövőkép útnak indította a már tapasztalatot szerzett magasabb képzettséggel rendelkezőket.

Szerbia csatlakozási törekvése és az Unió fogadó magatartása együtt járt a mobilitás fokozódásával. Földrajzi elhelyezkedése, a bővítési szándékok előrehaladása és a globális migrációs útvonalak áthaladása kapcsán számos olyan hatás volt érzékelhető, ami mérsékelte a kiáramlást, összességében mégis a taszítás maradt fenn. Ennek okai a következők:

- új hatóerők jelentek meg, mint pl. az oktatás globalizációja;
- a képzett munkaerő iránti kereslet növekedése, ami fenntartja a migrációt;
- változott a jelenkori migránsok összetétele, nyelvet tudó, új infokommunikációs készségekkel rendelkező emberek kerültek a mobilitásra jellemző életkorba, akik esetleg nem első alkalommal jártak külföldön;
- tendenciává vált, hogy a rövid időre szóló tartózkodások kerültek előtérbe, szemben a korábbi végleges vagy hosszabb távú letelepedéssel;
- mind a nemzetközi gyakorlat, mind Szerbia vonatkozásában egyfajta haszonelvű megközelítés érvényesül: kulturális, társadalmi, gazdasági, politikai és biztonsági szempontok uralkodnak a vándorlás során; ellenben a korábbi évtizedekkel, a sorrend éppen fordított volt: kifejezetten a biztonság kérdése határozta meg a migrációs stratégiai lépéseket.

A másik nemzetközi körülmény Magyarország esetében a 2008-tól kezdődő (a világra kiterjedő), tartós pénzügyi és gazdasági *válság*. A válság kezelésének egyik módja az volt, hogy a külföldi vállalkozások fokozódó mértékben helyezték át (*relocation*) vállalkozásaikat a versenyképes fennmaradás kedvezőbb feltételeit nyújtó Magyarországra. A nagyobb külföldi fejlesztési érdeklődés visszahatott a hazai munkaerőpiacra, amely 2008–2011 között felszívta a számára alkalmas munkaerőt, ezzel mérsékelte a kiáramlást (RÉDEI, 2012). Ezzel hozható összefüggésbe az, hogy ebben az időszakban, amikor a fogadó országok tartottak a kiáramlás megnövekedésétől, az új tagállamok közül Magyarországról kerültek ki a legkevesebben.

A két népszámlálás közötti időszakban nemcsak Magyarországról történt a munka-

erő áramlása, hanem befelé is. A 2011. évi népszámlálást követően indul el a *honosítás*nak egy gyorsuló szakasza, és a hazai munkaerő-piaci keresletnek a visszaesése, ami párosult a nyugati munkaerőpiacok megnyitásával. Ez az időbeli egybeesés azzal a következménnyel járt együtt, hogy többen *Magyarországot ugródeszkának tekintették* (RÉDEI, 2010). A fokozatos munkaerő-piaci enyhítés keretében 2011. május 1-jétől a teljes európai munkaerőpiac megnyílt az összes 2004-ben csatlakozott tagállam között, köztük a magyarok szempontjából igen fontos német és osztrák munkaerőpiac felé. Megtörtént az uniós *szociális biztonsági rendszerek koordinálása, a szakmai képezések kölcsönös elismerése*, amelyek a munkaerő-áramlás és -integrálás fontos elemeit jelentik.

A szerbek diaszpórája 2,5–4 millióra becsült a világban (GREDELJ, 2006); az ezredfordulót követően a szerb politikai elit egyre nagyobb erőfeszítéseket tett a hazaborzásra, a más országbeli együttműködési kapcsolatok építésére. A külföldiek ingatlanvásárlásai, adója és a kint élők magas hazautalásai mind fontos elemei a szerb migrációs folyamatoknak: a 2007. évi világbanki jelentés szerint Szerbia vezető helyen rangsorolt az egy főre jutó hazautalás összege szerint (RÉDEI, 2007b).

A születéskor átlagosan várható élettartam növekedésével a migrációs folyamatokban az inaktív lakosság egyre fontosabb kérdéseket vet föl. Jellemzően az időskori bevándorlást említhetjük meg, amely a szerb migránsok esetében is meghatározó.⁴ Ezzel nemcsak a munkavállalók, de az inaktív személyek is teljes körű anyagi (nyugdíj) és egészségügyi biztosítással rendelkeznek, a tagállamban jogszerűen tartózkodhatnak (GELLÉRNÉ LUKÁCS, 2004).

A fentiekkel összefüggésben hangsúlyozni kívánjuk, hogy a határok átjárhatósága olyan hatással járt együtt, hogy az *országos szabályozás helyett a helyi szint erősödött meg*. A források allokálása területorientálttá vált. A külföldiekkel helyi adófizetők (ingatlan és vállalkozás) jelentek meg. Jellemző továbbá, hogy a magyar népesedési folyamatokban a korábbi belső vándorlási folyamatok helyett a nemzetközi mozgás vette át a meghatározó szerepet.

SZERBIAI MIGRÁNS CSOPORTOK MAGYARORSZÁGON

2011. január 1-jén már 143 197 külföldi állampolgár tartózkodott huzamosan Magyarországon. A külföldön született népesség (egy részük magyar állampolgárságot szerzett) pedig 383 ezer fő volt, azaz száz Magyarországon élő ember közül majdnem négy külföldön született.

⁴ „Aki Szerbiából, illetve Montenegróból nyugdíjra jogosult, és Magyarországon állandó lakóhellyel rendelkezik, a szerb/montenegrói nyugdíjmegállapító határozat alapján teljes körű egészségügyi ellátásra jogosult Magyarországon, amelyet TAJ- számmal vehet igénybe.” – (OEP, 2014).

1. táblázat: Összefoglaló adatok a lakónépesség születési helyéről és állampolgárságáról, 2011

Születési hely	Állampolgárság				Összesen:
	csak magyar	magyar és külföldi	csak külföldi	Hontalan	
Magyarország	9 520 823	19 157	4 627	14	9 544 621
Külföld	183 840	63 352	135 943	91	383 226
Ismeretlen helyen	636	6 397	2 627	8	9 668
Összesen:	9 705 412	88 906	143 197	113	9 937 628

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011. alapján saját számítás.

A Magyarországon élő külföldi állampolgárokat vizsgálva megállapítható, hogy *a szomszédos országok súlya kiemelt, ami összefügg a határokon túl nyúló nyelvi, kulturális kapcsolatokkal.* Az I. és II. világháborút lezáró békeszerződések következményei ma is meghatározóak a Kárpát-medence migrációs folyamataiban (TÓTH PÁL, 2005). Ezt támasztja alá, hogy a 2011. október 1-jei 0 órás eszmei időpontban 7 752 szerb, 9 394 szerb és magyar, valamint 29 144 Szerbiában született állampolgár tartózkodott Magyarországon.

2. táblázat: Magyarországon élő migrációban részt vett csoportok országok szerint, 2011

Állampolgárság országa/ születési hely/melyik országban élt hazatérése előtt	Kettős állampolgár (magyar és más)	Külföldi állampolgár	Külföldön születettek
Románia	39 270	38 574	176 550
Németország	6 412	16 987	22 605
Szlovákia	1 679	8 246	33 155
<i>EU28</i>	<i>59 644</i>	<i>85 414</i>	<i>266 701</i>
Ukrajna	2 383	11 820	35 354
<i>Szerbia</i>	<i>9 394</i>	<i>7 752</i>	<i>29 144</i>
Európa egyéb	3 434	7 536	13 608
<i>Európa összesen</i>	<i>74 855</i>	<i>112 522</i>	<i>344 807</i>
<i>Ázsia összesen</i>	<i>4 121</i>	<i>22 304</i>	<i>25 506</i>
<i>Amerika összesen</i>	<i>7 868</i>	<i>4 743</i>	<i>8 298</i>
<i>Afrika összesen</i>	<i>975</i>	<i>2 853</i>	<i>3 989</i>
<i>Egyéb és ismeretlen</i>	<i>1 087</i>	<i>775</i>	<i>636</i>
Összesen:	88 906	143 197	383 236

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

A külföldön születettek 7,6%-a származik Szerbiából, a kettős állampolgárok 10,6%-a szerb és magyar állampolgár, a nálunk életvitelszerűen élők közül 5,4%-a szerb állampolgár.

1. ábra: Szerb migránsok Magyarországon

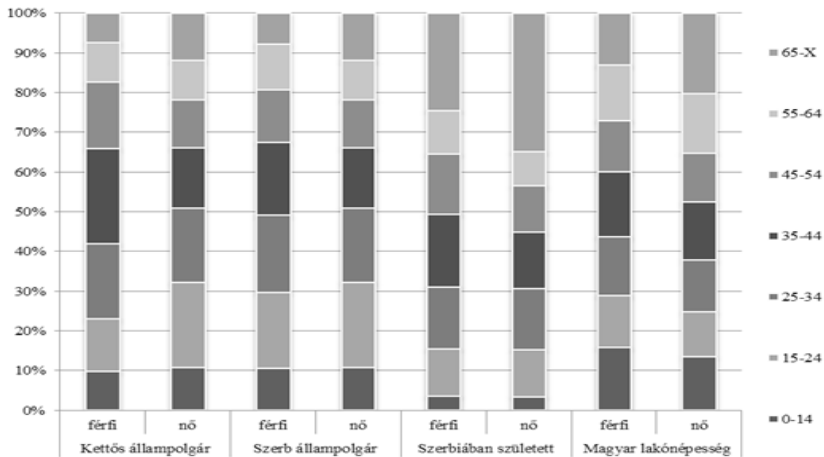

Forrás: saját szerkesztés, 2014.

A szerb–magyar kettős állampolgárok közül 1 353 fő, a csak szerb állampolgárok közül pedig 342 fő született Magyarországon. Tehát a 2011-es népszámlálás alkalmával összesen 30 839 szerbiai migráns került összeírásra.

A legtöbb vizsgálat kiemeli, hogy a migránsok fiatalabbak (GÖDRI, 2012) a magyar lakónépességnél, így a vándorlásnak „fiatalító effektusa” van Magyarországon. A Magyarországon élő szerb állampolgárokra ez igaz is, a férfiak esetén 37,1, a nőknél 37,7, összességében pedig 37,4 az átlagéletkor (a teljes népességre rendre 39,3–43,5–41,5 év az átlagérték). A kettős (szerb és magyar) állampolgárok esetében már kisebbek a különbségek (38,0 év az átlag), míg a Szerbiában születettek (férfiak: 47,0; nők: 48,7; összesen: 47,4 év) idősebbek, mint a magyar lakónépesség átlaga. A külföldön születettek közel harmada 65 év feletti. A '90-es években nagy számban hazánkba érkező aktív korú felnőttek többsége tartozik ebbe a csoportba.

2. ábra: A szerbiai migránsok korcsoportok szerint, 2011

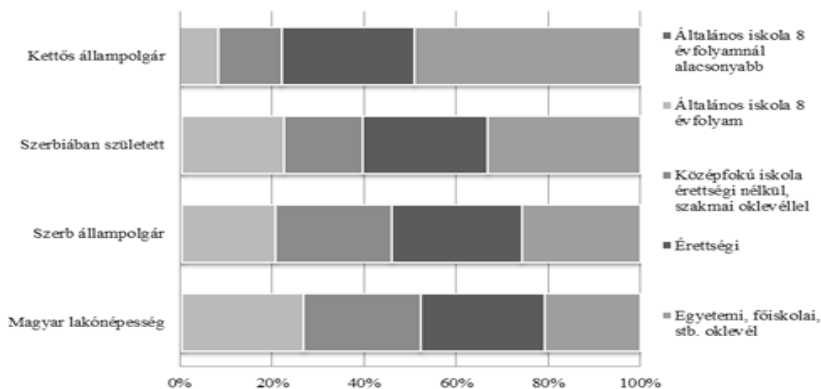

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

A népszámlálási adatok megerősítik az eddigi empirikus kutatásokat abban az értelemben, hogy a szerbiai migránsok a magyar népességnél átlagosan képzettebbek (RÉDEI, 2009), gazdaságilag aktívabbak, amivel nemcsak humán, de gazdasági többletet is jelentenek Magyarország számára.

A 25 év feletti szerb állampolgárok negyede, a Szerbiában született népesség harmada, a kettős állampolgárok fele felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Kiemelten azok rendelkeznek magas egyetemi képzettséggel, akik kettős állampolgárok, és mint az látható a 2. táblázatból, ők alkotják a legfiatalabb csoportot is.

3. ábra: A szerbiai migránsok (25–X évesek) iskolai végzettség szerint, 2011

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

Az iskolai végzettségekkel és az aktív korúak magasabb arányával hozható összefüggésbe, hogy a szerbiai migráns csoportok magasabb foglalkoztatottsági rátával rendelkeznek a magyar lakónépességnél. A munkanélküliségi ráta a szerb állampolgároknál a legalacsonyabb, és a kettős állampolgároknál a legmagasabb a vizsgált csoportok közül. A gazdaságilag nem aktív népességben az inaktív keresők 0,37%-a él vagyonából a teljes lakónépességben belül. Ez az arány a szerb és a szerbiai születésű állampolgárokra 1%, míg a kettős állampolgárokra 1,8%. A 25–64 éves korosztály eltartottjain belül a teljes népesség 10%-a nappali tagozatos tanuló, míg a fenti arány a szerbiai migráns csoportokon belül 20–26% között mozog.

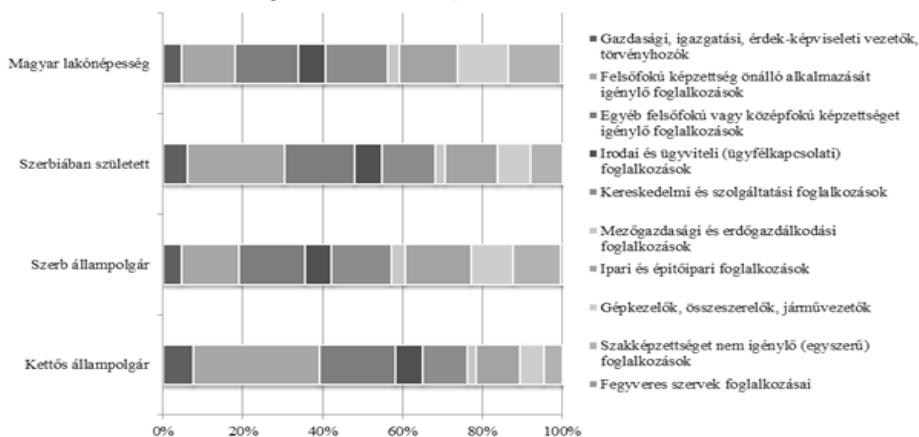
3. táblázat: A 25–64 éves migráns és lakónépesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint

Gazdasági aktivitás	Kettős (magyar és szerb) állampolgár	Szerb állampolgár	Szerbiában születettek	Magyar lakónépesség
Foglalkoztatott	77,3	73,4	74,7	64,4
Munkanélküli	7,3	3,5	6,5	8,7
<i>Gazdaságilag aktív népesség együtt</i>	84,6	76,9	81,2	73,1
Inaktív kereső	9,6	16,0	12,7	23,1
Eltartott	5,8	7,1	6,1	3,8
<i>Gazdaságilag nem aktív népesség együtt</i>	15,4	23,1	18,8	26,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

A jelenlegi, illetve az utolsó foglalkozásokat, munkaköröket tekintve mindegyik vizsgált szerbiai migráns csoport felülreprezentált a nagyobb presztízssű gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetők, törvényhozók és a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások esetén a magyar lakónépességhez képest, míg fordított helyzettel találkozhatunk az alacsonyabb hozzáadott értéket képviselő szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások: pl. gépkezelők, összeszerelők, járművezetők és a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások között.

4. ábra: A 25–64 éves migráns és lakónépesség megoszlása foglalkozási főcsoportok szerint, 2011

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

TERÜLETI VIZSGÁLATOK

Az utóbbi évtizedek migrációs kutatásai megerősítették: a helyi-lokális szintek szerepe a mérvadó a migrációs folyamatokban. Helyi szinten történik a migránsok bekapcsolódása a társadalmi-gazdasági (kulturális stb.) folyamatokba; alkalmazkodnak a helyi lehetőségekhez, a „helyi megélt, belakott” térben alakul ki elégedettségük/ esetleges elégedetlenségük, ennek függvényében pedig nagyobb arányban maradnak, esetleg tovább vándorolnak. *A migrációra vonatkozó országos szabályozás a belépésnél és tartózkodásnál játszik szerepet, de a helyi integrációban a települések, városok és a régiók kapnak fontos szerepet.*

Mivel a migránsok területi eloszlása különbözik a magyar népességétől, az országos hatásokat jelentősen felülmúlják az általuk preferált térségekben érezhető befolyásuk. A magasabb presztízsű, magasabban képzett és jobb munkaerő-piaci pozíciókkal rendelkező társadalmi csoportok inkább a jobb gazdasági mutatókkal rendelkező térségekben koncentrálnak.

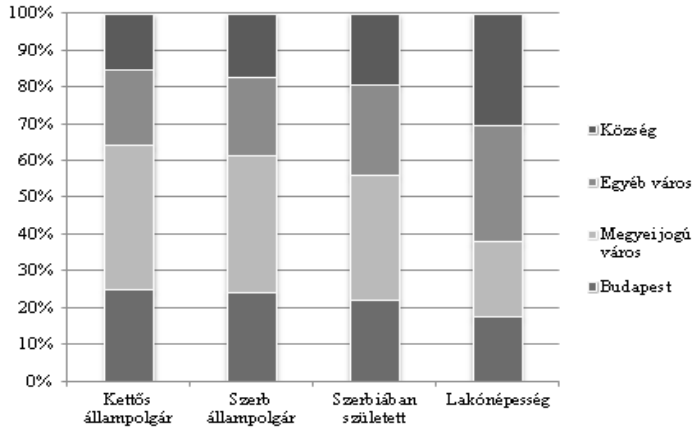
Magyarországon, ahol a külföldi állampolgárok legnagyobb része még mindig a szomszédos országokból érkezik, a migránsok területi megoszlásában meghatározó szerepe van a célterületek elhelyezkedésének is. Az új lakóhely választásában tehát a gazdasági centrumterületek mellett a *határ menti térségek* is fontos szerepet játszanak. Magyarországnak a Szerbiával határos területein a magyar lakosság száma a 2001. és 2011. évi census alapján, 15–20%-os csökkenést mutatott, tehát olyan terü-

letre érkeztek a migránsok leginkább, ahol fontos népességpótló, fiatalító és reprodukciós szerepet töltenek be.

A szerb lakosság jellemzően (a magyarországi letelepedés során érintett településeket vizsgálva) városlakó; mindössze 15–17%-uk lakik vidéki (falusi) területeken. Kistérségi szinten azt is összegezhethetjük, hogy Magyarországon a centrumtelepülések négyszer akkora vonzást gyakorolnak a külföldről idetelepülőkre, mint a periférián lévő települések (KINCSES–RÉDEI, 2010). A folyamat az elmúlt évtized során alig változott, a ki- és befelé irányuló mozgás jellemzői e tekintetben alig különböznek. A férfiak lakóhelyválasztása térben koncentráltabb. Tény, hogy a kistérségi centrumokban letelepedő lakosság iskolai végzettsége, életkori jellemzői kedvezőbbek, mint a perifériáé, és ez különösen igaz azokban a kistérségekben, amelyek a migrációs érdeklődés homlokterében állnak.

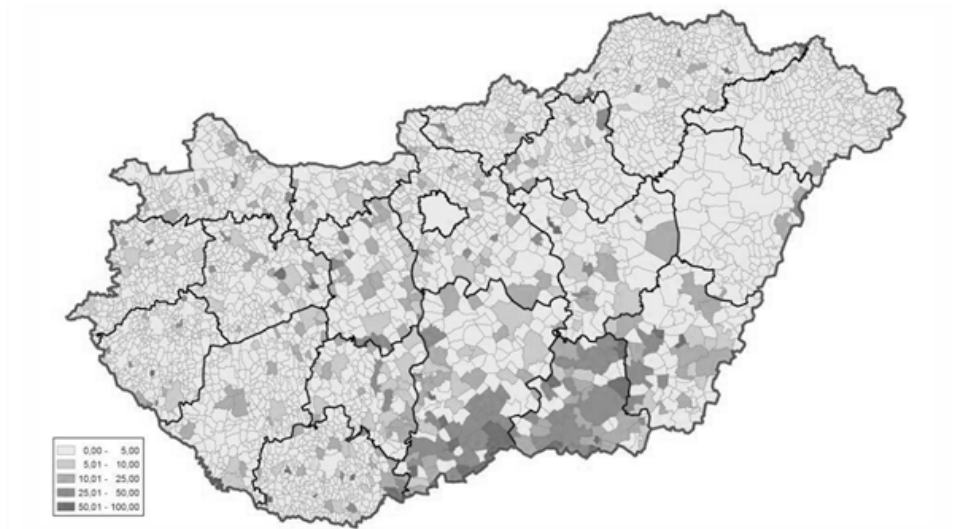
A 2001. évi népszámlálás óta folyamatosan igazolható az a tény, hogy a szerbiai migránsok az anyaországhoz közeli településeket választják és koncentráltan élnek az országban. Ez a vonás nem különbözik a többi szomszédos országból idetelepültek térbeli elhelyezkedésétől.

5. ábra: A migráns és a magyar lakónépesség megoszlása a jelenlegi lakóhely jogállása szerint, 2011

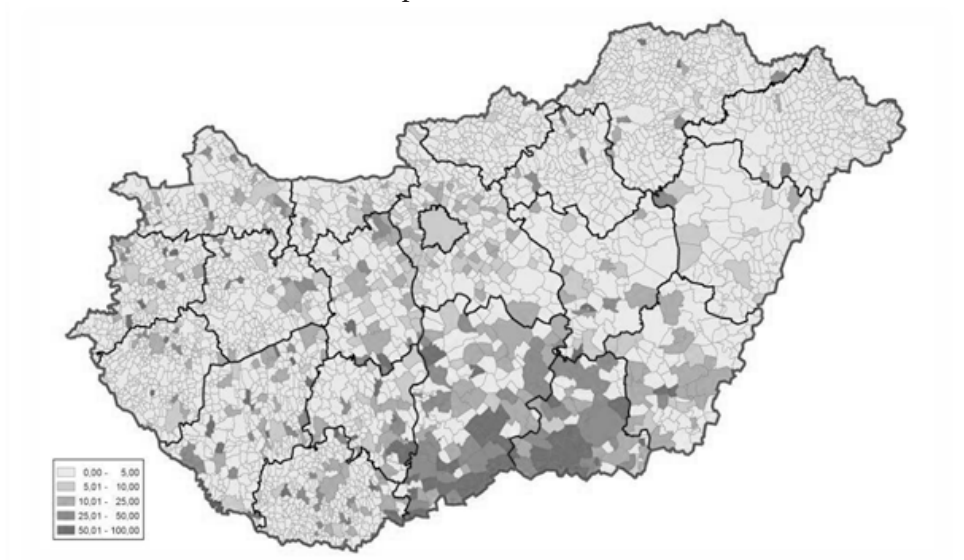
Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

6. ábra: Szerb állampolgárok aránya a külföldi állampolgárok között településenként, 2011

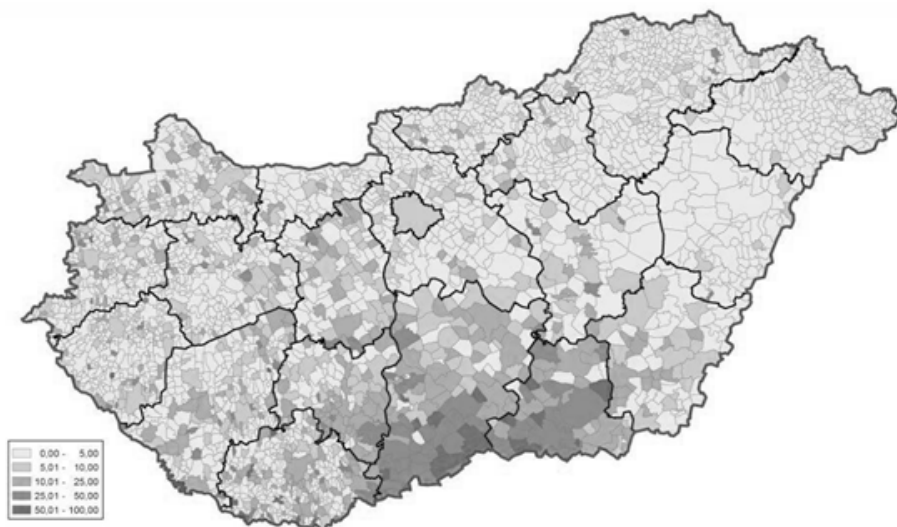
Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

7. ábra: Szerb–magyar kettős állampolgárok aránya a kettős állampolgárok között településenként, 2011

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

8. ábra: A Magyarországon élő, Szerbiában születettek aránya a külföldön született népességen belül településenként, 2011

Forrás: NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.

A migráció kérdését növekvő mértékben hozzák összefüggésbe a migráns személyek gazdasági tevékenységével. A kettős környezet előnyei hozzájárulnak ahhoz, hogy a migránsok a két országot érintő kereskedelemben, szolgáltatásokban nagyobb arányban vegyenek részt. Magyarországon általában a bevándorlási többlettel rendelkező területeken jobbak a gazdasági mutatók, például jellemzően kisebb az egy foglalkoztatottra jutó munkanélküliek, inaktív kereső és eltartottak együttes száma, mint a népességet kibocsátó területeken. A határmente „kétirányú piacnak” bizonyul. A Magyarországon áthaladó transzeurópai áramlás jellemzően abba az irányba erősödik fel, ahol az új piacok feltárása történik meg. Ezek a folyamatok nemcsak összekapcsolják a mikro- és mezotárségi szinteket, hanem tovább építik az európai hálózatokat is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A magyar–szerb kapcsolatok építése a magyarországi nemzetstratégia részét képezi. Magyarország mint szomszédos ország kihagyhatatlan terep az európai bővítési folyamatokban. Ennek kiteljesedéséhez az etnikai kapcsolatok kivételes lehetőséget teremtenek. A nemzetközi migrációs folyamatok során a magyar határmente aktív zónává alakul, ami az ország déli területeinek fejlődését segíti elő. A jövőkép, hogy Szerbia uniós tag és a szabad áramlási tér része lesz, tágabb együttműködési platfor-

mokat nyit meg. Közép-Kelet-Európában az ezredfordulót követően turbulens évtized következett, de összevetve a megelőző évtizedével, azt állapíthatjuk meg, hogy a mobilitásban a globális-külső feltételek nagyobb szerepet játszottak, mint a belső folyamatok. Új és nyugodtabb hatóerők jelentek meg, amelyek a migrációs szándékokban is tapasztalhatóak, nagyobb arányban a tartózkodást, mint a letelepedést jelentik, mint pl. az oktatás globalizációja; a képzett munkaerő iránti kereslet növekedése, és maguk a migránsok is kedvezőbb képességekkel rendelkeznek, nyelvet tudó, új interperszonális képességekkel rendelkező emberek kerültek a mobilitásra jellemző életkorba. Mind a nemzetközi gyakorlat, mind Szerbia vonatkozásában egyfajta haszonelvű megközelítés érvényesül a migrációs stratégiákban: kulturális, társadalmi, gazdasági, politikai és biztonsági szempontok egyaránt befolyásolják a vándorlást.

IRODALOM

- FERCSIK RITA 2008: Szülőföldről a hazába – és vissza? In: SZARKA LÁSZLÓ–KÖTÉL EMŐKE (szerk.): *Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest. 124–138. o.
- GÁBRITY MOLNÁR IRÉN 2006: Migrációs folyamatok. In: GÁBRITY MOLNÁR IRÉN–RICZ ANDRÁS (szerk.): *Kistérségek életerejé. Délvidéki fejlesztési lehetőségek*. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka. 69–72. o.
- GÁBRITY MOLNÁR IRÉN 2008: *A szerbiai emigráció fél évszázada*. „Határtalan határok” Nemzetközi Földrajzi Konferencia, Dobogókő. <http://gabritymolnariren.com/emigracio.pdf> [2009. november 15.] 11. o.
- GÁBRITY MOLNÁR IRÉN 2012: A szerb magyar határon átívelő migrációs életvitel. – *Létünk*. 4. sz. 56–69. o.
- GELLÉRNÉ LUKÁCS ÉVA 2004: *Munkavállalás az Európai Unióban*. Complex Kiadó.
- GOLUBOVIĆ, P–MARKOVIĆ KRSTIĆ, S. 2006: Kretanje stanovništva Vojvodine tokom XX i početkom XXI veka. – *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 121. sz. 39–48. o.
- GÖDRI IRÉN 2012: Nemzetközi vándorlás. In: (szerk. n. n.): *Demográfiai portré – jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest. 137–154. o.
- GREDELJ, S. 2006: Virtuelni povratka „četvrte“ i „pete“ generacije migranata. – *Filozofija i društvo*. 29. sz. 77–88. o.
- ILLÉS SÁNDOR–KINCSES ÁRON 2009: Cirkuláció és migráció Magyarország nemzetközi vándor mozgalmában. – *Statistikai Szemle*. 87. évf. 7–8. sz. 729–747. o.
- KINCSES ÁRON–RÉDEI MÁRIA 2010: Centrum és periféria kérdései a nemzetközi migrációban. – *Tér és Társadalom*. 24. évf. 4. sz. 301–311. o.
- KINCSES ÁRON–TAKÁCS ZOLTÁN 2010: Szerb állampolgárok Magyarországon. – *Területi Statisztika*. 13. évf. 2. sz. 182–197. o.
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal] 2014: *Statistikai Tükör 2014*. 35. sz. *Honosított magyar állampolgárok*. KSH, Budapest.
- MARINOVIĆ, I.–BUGARIN, R. 2006: Migracione karakteristike stanovništva Vojvodine. – *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 121. sz. 59–67. o.

- NAD, I. 2006: Nekoliko oboležja migracije vojvođanske elite. – *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 121. sz. 445–456. o.
- NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011.
- OEP 2014: www.oep.hu [2014. június 1.]
- RÉDEI MÁRIA 1999: A tőke, az áru és a munkaerő áramlása. In: TÓTH PÁL PÉTER–ILLÉS SÁNDOR (szerk.): *Migráció: tanulmánygyűjtemény*. 2. kötet. KSH NKI, Budapest. 71–83. o.
- RÉDEI MÁRIA 2007a: Hazautalások Kelet- és Közép-Európába. – *Statisztikai Szemle*. 85. évf. 7. sz. 581–601. o.
- RÉDEI MÁRIA 2007b: *Mozgásban a világ. A nemzetközi migráció földrajza*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- RÉDEI MÁRIA 2009: *A tanulmányi célú mozgás*. REG–INFO KFT, Budapest.
- REDEI MÁRIA 2010: Brain Replacement. – *Geographica Timisiensis*. 19. évf. 1. sz. 271–281. o.
- RÉDEI MÁRIA 2012: A fogadó társadalom – a magyar állampolgárok véleménye alapján. In: KINCSES ÁRON (szerk.): *Szerb állampolgárok Magyarországon*. 69–105. o.
- SZÓNOKI MIKLÓSNÉ ANCSIN GABRIELLA 2001: *A jugoszláv működő tőke a Dél-alföldön*. FÁROSZ Nyomda, Szeged. 18–30. o.
- TAKÁCS ZOLTÁN–TÁTRAI PATRIK–ERŐSS ÁGNES 2013: A Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció. – *Tér és Társadalom*. 2. sz. 77–95. o.
- TÓTH PÁL PÉTER 2001: Jugoszláviából Magyarországra. In: GÁBRITY MOLNÁR IRÉN–MIRNICS ZSUZSA (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka. 251–269. o.
- TÓTH PÁL PÉTER 2005: A szomszédos országokból bevándorlók lakóhelyi és kulturális jellemzői. – *Korfa*. 2–3. sz. 3–7. o.
- WALDINGER, R. 2008: Between “Here” and “There”: Immigrant Cross-border Activities and Loyalties. – *International Migration Review*. 42. évf. 1. sz. o. n.
- WILLIAMS, A. M.–BALAZ, V. 2008: *International Migration and Knowledge*. Routledge, London.